

ИЗМЕНЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ ОБЩЕСТВА К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ
КОНФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В ЯЗЫКЕ

*Элчиев Жаанбай Элчиевич - доктор филол. наук,
доцент, ОшГУ, Ош, Кыргызская Республика*
jlchiev@mail.ru

*Жолдошева Айнура Камилжановна - старший
преподаватель*
ОшГУ, Ош, Кыргызская Республика
joldoshevaainura21@gmail.com

Аннотация: В статье говорится об изменениях отношения общества к конфессиональной лексике языка. Актуальность темы состоит в том, что этот вопрос до настоящего времени не был предметом специального рассмотрения. Целью статьи является определение сущности, типов и сферы применения конфессиональных лексем и фразеологизмов кыргызского языка. В исследовании использованы методы регистрации, классификации, анализа, сравнения и обобщения фактического материала. К научным результатам исследования относится характеристика кыргызской конфессиональной лексики, определение места религиозных наименований в менталитете этноса, демонстрация расширения сферы применения такой лексики на территории Кыргызстана, показ причин таких изменений в языке. Эти наблюдения и выводы внесут свою лепту в становление и развитие теолингвистики в республике.

Ключевые слова: религия, религиозная картина мира, конфессиональная лексика, религиозные слова, теолингвистика, понятие Бога.

ТИЛДЕ КОНФЕССИОНАЛДЫК ЛЕКСИКАНЫ КОЛДОНУУГА
КООМДУК МАМИЛЕНИН ӨЗГӨРҮЛҮШҮ

Элчиев Жаанбай Элчиевич – филол. и. д., доцент
ОшМУ, Ош, Республика Кыргызстан
jlchiev@mail.ru

*Жолдошева Айнура Камилжановна - улук
окутуучу*
ОшМУ, Ош, Республика Кыргызстан
joldoshevaainura21@gmail.com

Аннотация: Макалада тилдеги конфессионалдык лексикага карата коомдук мамиленин өзгөрүлүшү жөнүндө сөз болот. Теманын актуалдуулугу ушул маселенин бүгүнгө чейин атайын каралбай келгендигинде турат. Макаланын максаты катары кыргыз тилиндеги диний аталыштардын жана фразеологизмдердин маани-маңызын, түрлөрүн жана колдонуу чөйрөсүнүн өзгөрүүсүн сыпаттоо болуп саналат. Изилдөөдө фактылык материалдарды каттоо, топтоштуруу, талдоо, салыштыруу, жалпылоо методдору колдонулду. Иштин илимий натыйжаларына конфессионалдык лексиканын мүнөздөлүшү, улуттук менталдуулуктагы диний сөздөрдүн ордунун аныкталышы, Кыргызстандын чегинде мындай лексемалардын колдонуу алкагынын кеңейишинин көрсөтүлүшү, тилдеги ушундай өзгөрүүлөрдүн себептеринин ачыкталышы кирет. Бул байкоолор жана тыянактар республикада теолингвистиканын түптөлүшүнө жана өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Ачык сөздөр: дин, дүйнөнүн диний сүрөтү, конфессионалдык лексика, диний сөздөр, теолингвистика, Кудай түшүнүгү.

CHANGING THE SOCIETY ATTITUDE TOWARDS THE USAGE OF CONFSSIONAL
VOCABULARY IN THE LANGUAGE

*Elchiev Zhaanbai Elchievich - doctor of philology,
associate professor*

Osh State University, Osh, Kyrgyz Republic

ilchiev@mail.ru

Zholdosheva Ainura Kamilzhanovna - senior lecturer

Osh State University, Osh, Kyrgyz Republic

joldoshevaainura21@gmail.com

Annotation: *The article talks about changes in the attitude of society to the confessional vocabulary of the language. The importance of the theme lies in the fact that this issue has not been the subject of special consideration before this time. The purpose of the article is to determine the essence, types and scope of confessional lexemes and phraseological units of the Kyrgyz language. The research used methods of registration, classification, analysis, comparison and generalization of factual material. The scientific results of the study include the characteristics of the Kyrgyz confessional vocabulary, determining the place of religious names in the mentality of the ethnic group, demonstrating the expansion of the scope of such vocabulary on the territory of Kyrgyzstan, and showing the reasons for such changes in the language. These observations and conclusions will contribute to the formation and development of theolinguistics in the republic.*

Key words: *religion, religious picture of the world, confessional vocabulary, religious words, theolinguistics, concept “God”.*

Киришүү. Конфессионалдык лексика – ири көлөмдөгү сөздүк система. Анын курамына дүйнө таанымдын диний аспектинде камтылган түшүнүктөрдүн, дефинициялардын, образдардын, сценарийлердин, фреймдердин, гештальттардын репрезентативдери кирет да, өтө ири блоктору түзүп турат. Кыргыздын менталдык-тилдик диний мейкиндиги анын жалпы дүйнө сүрөтүндө өзгөчө орунга жана салмакка ээ. Айрыкча кийинки отуз жыл ичиндеги саясий-идеологиялык өзгөрүүлөр бул мейкиндиктин горизонтун, жашоо сферасын, таркоо өңүттөрүн, баалануу деңгээлин, элге карата таасирин кескин күчөтүп койдү.

Биз жалпы улуттук-маданий мейкиндиги жөнүндө айтканда эле, анын адамзаттык ишмердик чөйрөлөрүн, талааларын (илимий, диний, саясий, аскерий, көркөм ж.б) чагылдырган маалыматтык талаалардан турарын көрөбүз. Адамдардын жашоо ишмердүүлүгүнүн ар бир ушундай чөйрөсү өзгөчө мейкиндикти түзөт. Бул тизмеде диний мейкиндик да өзүнүн өзгөчөлүктөрүнө ээ. Учурда бул мейкиндик атайын каралбай келет. Макаланын максаты болуп кыргыз тилиндеги диний маанидеги сөздөрдүн фразеологизмдердин жана макал-лакаптардын маани-маңызын, түрлөрүн, колдонуу чөйрөлөрүн жана аларга карата коомдук мамиленин өзгөрүшүн мүнөздөп чыгуу саналат.

Изилдөөнүн принциптери жана баштапкы жоболору. Дүйнөнүн диний сүрөтү анын жалпы сүрөтүнүн элементтеринин бири катары тарыхый жактан элдин айлана-чөйрөгө жана маданий-улуттук аң-сезимин калыптандырган, өзүнчө диний идеяларга, окууларда негизделген руханий-адептик баалуулуктардын жыйындысын сиңирген когнитивдик түзүмдү камтыйт жана түшүндүрөт. Адам көп улуттуу жана көп конфессионалдуу коомдун башка мүчөлөрү менен бирге тилдик-кептик ишмердүүлүккө катышкан, белгилүү бир улуттун жана диний менталдуулуктун алып жүрүүчүсү катары каралат.

Кыргыз менталитети – өтө байыркыдан топтолгон, системалашкан, уюшулган, активдүү иштеген, тынымсыз өзгөрүлүп турган көз караштардын жыйындысы. Анын курамына дин түшүнүгү кийин эле кирген. Бул сөз-түшүнүк бизге араб тилинен исламды таркатуучулар тарабынан өткөрүлгөн болуу керек. Ал кыргыздарда “дин, ишеним таркатуу түрүндө” өздөштүрүлгөн [1, 195-б.]. Диндин негизинде “жогорку күчкө биргеликте, жапырт, уюшкандык менен ибадат кылуу” деген мазмуну жатат. Мындай ибадат кылуу –

ал туюу-сезимдик, тилдик-кептик, материалдык ибадат болсун, же жан дүйнөсү менен чындап берилген ишеним түрүндө болсун, урмат-сый көрсөтүлүп жаткан ошол жогорку күчтөрдүн динчил аң-сезим үчүн шексиз реалдуулугун талап кылат. Ошону менен бирге эле ал жаратканга сыйынуу-табынуунун белгилүү бир системасында жана диний түшүнүктөрдүн, нормалардын, эрежелердин, талаптардын, чектөөлөрдүн системасында берилген, терең орун алган ишенимди, мындайча айтканда, диний рухту, ички динди, туруктуу көңүлдү талап кылат. Диндин маани-маңызын ушундай түшүнүү христианчылыкка да мүнөздүү [2, 90-107-бб.].

Кыргыздын диний түшүнүгү таза семиттик, арабдык гана көз караш эмес. Анын диний ойтутумуна *религия* сөзүнүн семантикасы да таасирин тийгизген. Анткени биздин билим, тажрыйбабызда орусча маалыматтардын орду чоң. Латынча *religio* “жакшы жүрүүчүлүк, кудайга ишенгендик, ыйыктык, ыйык зат” бүт Европа элдеринин лингвомаданиятына орношуп, башка элдерге таркаган. Аны дүйнөгө карата көз караш, дүйнөнү таанып билүү, ушуга жараша жүрүм-турум, өзгөчө иш-аракеттер катары түшүнүшөт [3, 629-б.]. Кыргыздар да динди жалпысынан ушундай түшүнөт, бирок алардын ойтутумунда исламдык талаптар, эрежелер үстөмдүк кылат.

Диний көз караш туруктуу, кенен таркалган, салтка айланган ишенимдерге негизделет. Ар кандай диндик көз караштын борборунда кудайга жана кудайларга, алардын бардыгына, жаратуучу күчүнө, адилеттүүлүгүнө, башкаруу, тескөө кудретине бекем ишеним жатат. Кудайдын жалгыздыгы же көптүгү, реалдуулугу же ирреалдуулугу – дин өкүлдөрүнүн жана диндердин ортосунда болгон талаш-тартыштардын негизги себеби. Анын бардыгы-жоктугу, конкреттүүлүгү жана абстракттуулугу, реалдуулугу же ирреалдуулугу (болжолдуулугу) монотеисттер, атеисттер менен политеисттердин да оппозитивдик пикирлеринин жашашына өбөлгө болуп келет.

Бардык пикирлер материалдашып түрдүү тилдик каражаттардын мазмунун түзүп келет.

1917-жылдагы революциядан кийин Россияда, СССР өлкөсүндө динге, дин эрежелерине катуу тыюу (табу) салынган эле. Христиандык динге ишенүү жана аны менен байланышкан бардык материалдык, маданий мурастар падышалык режимдин калдыктары катары кабыл алынган. Соборлор, чиркөөлөр архитектуранын эстеликтери катары гана, ыйыктардын өмүр баяндары, диний китептер адабияттын эстеликтери катары гана эсептелип калган. Абдан көп храмдар талкаланган же өздөрүнүн тике милдеттери боюнча колдонулган эмес. Алар склад, контора, маданий үйү, музей болуп калышкан, монастырлар, чиркөөлөр түрмөлөргө жана колонияларга айланышкан. Динчил адамдар, айрыкча дин кызматкерлери, өз ишеними үчүн аёосуз куугунтукка алынган [4,70-б.; 5,29-б.].

Н. Бердяевдин сөзү боюнча, “коммунизмдин идеологдору...динди, философияны, адеп-ахлакты кулатышкан, рухту жана руханий жашоону танышкан” [6, 44-44-бб.]. Советтик коомдогу дин менен күрөшүү жараяны кудай ишенимине тыюу салуу, храмдарды, мечиттерди, синагогаларды жабуу, талкалоо, ыйыктар жөнүндөгү идеялардын, баяндардын үстүнөн мазактоо, пайгамбарлардын образдарын, асыл жоруктарын басмырлоо жана дин кызматкерлерин жок кылуу, кысымга алуу, сүргүнгө жөнөтүү, абакка отургузуу формасында гана эмес, диний маалыматтын алып жүрүүчүсү болгон тилдин үстүнөн да зордук-зомбулук формасында да жүргөн. Динге тиешеси болгон бардык сөздөргө, идиомаларга, этикеттик формулаларга, афористтик накыл сөздөргө тыюу салынган, диний лексика активдүү колдонулбай, негизинен айрым фразеологизмдердин жана афоризмдердин курамында пайдаланылуу менен акырындап тилдин пассивдүү курамына өтө баштаган.

XX кылымдын экинчи жарымындагы энциклопедиялык же түшүндүрмө сөздүктөрдөгү диндин аныктамалары жалаң гана атеисттик көз карашка багытталган. БСЭде динди “илимий көз карашка каршы идеалисттик көз караштын бир түрү”, ал

“адамды өз элестөөлөрүнүн кулу кылып коёт” деп аныктайт [3, 629-б.]. Түшүндүрмө сөздүктөрдө да дал ошондой: дин – бул “илимий дүйнө таануу менен дал келбеген, дүйнөнү башкарган жогорку күчтөрдүн бар экендигине ишендиргенге негизделген көз караштар жана түшүнүктөр” (БАС); дин – “илимий дүйнө таануу менен дал келбеген, дүйнөнү башкарган жогорку, табияттан тышкары күчтөрдүн бар экендиги тууралуу ишенимге негизделген дүйнөгө көз караш” (МАС). Ушаковдун сөздүгүндө “мистикага, кереметтүү күчтөргө жана нерселерге ишенүүгө негизделген көз караштар жана түшүнүктөр” катары белгиленет [7, 126-б.]. Диний сөздүктөрдө өзгөчө жиктелип атайын белги-көрсөткүчтөр (диний, чиркөөлүк, культтук ж.б.) менен коштолуп берилген.

Дин жана кыргыз менталитети. Кыргыз тилинде *дин* сөзү кыргыздар Борбордук Тяньшанга көчүп келгенден кийин (XVII – XVIIIк.) кирген. Араб тилинен келген *дин* сөзү [1, 194-б.] көп маанилүү, жагдайга ылайык “акыбет, жаза, эсеп, өкүм, саясат, баш ийүү, сыйлык, улут, шарият” сыяктуу бир топ маанилерге барып такалат. Ал эми КСЭде “Дин – бир же бир нече кудай бар, табияттан тышкары кереметтүү илме кайып күчтөр бар деген ишенимге таянган көз караштардын, сезим-туюмдардын, ырым-жырымдардын, каада-салттардын жыйындысы”, - деп аныкталса [8, III, 332-б.], азыркы диний адабияттарда ислам аалымдары динге мындайча аныктама беришет. “Дин – адамдарды өз каалоо эрктери менен жакшылыкка баштоочу Алла Тааланын мыйзамдарынын жыйнагы” [9, 13-б.]. Бул мыйзамдар Алла тарабынан пайгамбарлар аркылуу адамзатка жеткирилген жашоо эрежелери катары көрсөтүлөт.

Дин сөзүнүн негизги эки маанисин белгилеп өтөлү. “Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүнүн” биринчи бөлүгүндө динге төмөндөгүдөй аныктама берилген: 1) дин – кудайдын бар экендигин, дүйнө Кудай тарабынан жаратылгандыгын жана жөнгө салынып турарын тастыктап, ушул ишенимдин айланасында белгилүү бир системадагы ырым-жырым, эреже, жоболору иштелип чыккан ишеним. *Кожо, молдо, эшенге Орозо, намаз, дин кызык* (Токтогул); 2) ислам дини, христиан дини [10, I, 423-б.].

Ислам теологдору динге: “Дин – акылга эгедер кишилерди өз ыктыяры менен эң туура жана жакшылыкка алып барчу Кудайдын буйругунан бүткөн мыйзам” – деп аныктама беришет. Бул аныктамадан төмөнкү маанилерди түшүнүүгө болот:

1. Динди жараткан – Алла таала. Адамдар динди жарата албайт.
2. Дин акыл ээлерине гана тийиштүү. Эси жайында болбогондор диний өкүмдөрдү аткарууга милдеттүү эмес.
3. Динге байланыштуу өкүмдөрдү Алла Таала периштелери аркылуу пайгамбарларга билдирет. Пайгамбарлар Алла Тааланын буйруктарын жана тыюуларын пенделерге жеткирет.

4. Диндин негизги максаты катары адамдын жаралуу максаттарын аткара турган милдеттерин билдирип, инсандарды эки дүйнөдө бактылуу кылуу эсептелинет.

5. Адамдар эң туура жана мыкты нерселерге жетүү үчүн динди өз ыктыяры менен эч кандай зордук-зомбулуксуз кабылдашы керек. Анткени “динде зордук болбойт” [11, Бакара сүрөсү, 256-аят]. Мында адамзат үчүн диндин мааниси ынанымдуу, бирок бирбеткей ачылып берилет.

Ишенимге, динге жана анын жыйынтыгы катары конфессионалдык лексикага карата мамилелердин олуттуу өзгөрүүсү “кайра куруу жана айкындык” мезгилинде болуп өттү, ал убакта “...дин кызматкерлеринин сөзү чиркөө храмында, чиркөө коомунун мүчөлөрүнүн алдында гана эмес, радио, телевидение боюнча жаңыра баштады; дин, руханият өкүлдөрү парламентте, митингдерде, ар кандай презентацияларда чыгып сүйлөп жатышты...” [12, 135-138-бб.].

Бул өзгөрүү лексикографиялык басмалардын мазмунунда да чагылдырылды. С.И. Ожегов менен Н.Ю. Шведованын сөздүгүндө (1999-ж.) берилген дефиниция идеологизацияланган комментарийден эркин: “Дин 1) коомдук аң-сезимдин формаларынын бири – дүйнөнү башкарган, сыйынуунун предмети болуп саналган

жогорку, табияттан тышкары күчтөрдүн жана нерселердин (кудайлардын, жиндердин) бар экендиги тууралуу ишенимге негизделген руханий түшүнүктөрдүн жыйындысы жана 2) ушундай коомдук аң-сезимдин багыттарынын бири” [13, 675-б.].

XX-XXI кылымдардагы Кыргызстандын, бардык шериктеш өлкөлөрдүн социалдык жана маданий турмушундагы өзгөрүүлөр кыргыз, орус ж.б. тилдерди алып жүрүүчүлөрдүн сүйлөөсүндө диний-теологиялык чөйрөдөгү лексиканын иштешинин активдешүүсүнө да түрткү берди. 70 жылдан артык иштетилбей “кайрадан кайтарылган” сөздөр эбегейсиз жанданууга ээ болду.

Диний лексиканын парадигмасы. Кыргызча диний лексиканын өзгөчө жана бир кыйла маанилүү бөлүгүн диндин, эң алгач ислам дининин, терминдери түзүшөт. Кыргыз лексикасында *Алла/Аллах/Кудай/Теңир/Көкөтөңир/Көктөңир, ислам дини, дин, диний көз караш, мечит, имам, үммөт, намаз, орозо, орозо питир, ыйман, сооп, кайыр-садага, Курани карим, даават* ж.б. сөздөр нейтралдуу жана оң коннотативдик семантикага ээ болушту. Бул сөздөр азыркы таптагы радио жана телеберүүлөрдө, газеталардын беттеринде кадимки эле сөздөрдөн болуп калышты.

Теологиянын жана лингвистиканын жигинде, байланышында, өз ара аракеттенүүсүндө бир кыйла жаңы илимий багыттар пайда болууда. Мисалы, теолингвистика (грекче *theos* – Кудай жана латынча *lingua* – тил) – тилдин жана диндин кошулган жеринде пайда болгон жана диндин тилде бекемделип жана чагылдырылып калган көрүнүштөрүн изилдеген илим [14, 164-167-бб.].

Азыркы орус лингвистикасында диний дискурсту иликтөөгө алган ири багыт бар (Л.П. Крысин, В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин, Е.В. Бобырева, Г.В. Токарев ж.б.). Кыргызстанда теологиялык лексика менен фразеология, булар чагылдырган концептосфера менен концепттер А. Абдулатовдун, К. Зулпукаровдун, А. Сыдыковдун, М. Малабаевдин, А. Калмурзаеванын, Б. Исаковдун ж.б. тилчилердин изилдөө предмети болду [15, 413-501-бб.].

Республикада диний адабияттар сатылган китеп дүкөндөрүнүн пайда болуп жатышы кубандырат. Бул иш жарандар үчүн ишеним багытын эркин тандоого мүмкүндүк берет.

Мына ошентип, совет бийлигинин жылдарында адамдардын аң-сезиминен сүрүлүп чыгып жана лексикалык системанын, лексикологиянын перифериясына жылдырылып кеткен диний сөздөрдүн жана учкул сөздөрдүн массиви азыркы убакта тикеленүүдө, кайра жаралууда жана маданиятта, тилдин лексикалык системасында өзүнүн өзгөчө ордун ээлеп жатат.

Корутунду. Макалада айтылган ойлор, келтирилген жоболор жана мисалдар бир нече тыянак чыгарууга негиз болот.

1. Диний көз караш – этностук когнитивдик-тилдик дүйнө сүрөтүнүн маанилүү элементи. Ал ааламдын, бүт жашоонун жаратуучусу деп эсептелген улуу күчтү таанууга, ага ишенүүгө жана сыйынууга негизделет.

2. Диний ишеним аң-сезимде жашап, бирок тилдик каражаттарда гана репрезентацияланат. Тилде бул ишенимди туюнтуучу өзүнчө лексикалык парадигма бар.

3. СССР өлкөсүндө атеизм үстөмдүк кылып, динге тыюу салынып, диний уюмдар таркатылып, жабылып же кыскартылып, диний аталыштардын колдонуу чөйрөсү чектелип келген. Учурда ишенимди тандоо этнос өкүлдөрү тарабынан эркин жүргүзүлүп жатат.

4. Кыргыздын менталитетинин өзгөрүшүнө диний көз караш катуу таасирин тийгизмекте. Бул процессте айрым негативдүү көрүнүштөр деле бар (кийим-кечек кийүүдө, тынымсыз жууна берүүдө, сүйлөө этикетинде ж.б.). Көч жүрө-жүрө түзөлөөрү шексиз.

Колдонулган адабияттар:

1. Юдахин, К.К. Киргизско-русский словарь [Текст] / К.К. Юдахин – М.: Сов. энц., 1965 – 973 б.
2. Аверинцев, С.С. Христианство [Текст]: энцикл. словарь в 3 т./ С.С. Аверинцев; редкол.: А.Н. Мешков, Ю.Н. Попов. – М.: Большая Рос. энцикл., 1993 – 1995. – Т.1.: А-К. – 1993. – 861-б.; Т.2: Л-С. – 1995. – 670-б.; Т. 3: Т-Я. – 1995. – 781 б.
3. Большая советская энциклопедия: в 30т. Динге тиешелүү макалалар: “Христианство”, “Иудаизм”, “Ислам” ж.б. – Изд. 3-е. – М., 1970-1978. – 629 б.
4. Цыпин, В. История Русской православной церкви. 1917 -1990 [Текст]: учеб. для православных духовных семинарий / В. Цыпин. – М.: Изд. дом. Хроника, 1994. – 252 б.
5. Цыпин, В. История Русской церкви. 1917-1997 [Текст] / В. Цыпин. – М.: Изд-во Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1999. – 697 б.
6. Бердяев, Н.А. Русская идея [Текст] / Н.А. Бердяев // О России и русской философской культуре. – М., 1990. – 44-45-бб.
7. Толковый словарь русского языка [Текст]: в 4 т. / под.ред. Д. Н. Ушакова. – М.: Русс. сл., 1995. – Т.1: А – К – 884-б.; Т. 2: Л – О – 523-б.; Т.3. П – Р – 714-б.; Т.4: С - Я -754 б.
8. Кыргыз совет энциклопедиясы (6 томдук). Башкы редактору Б.О. Орузбаева. Т. III . – Ф., 1972. – 486 б.
9. Ислам негиздери. Ыйман акыйда бөлүмү. 1-китеп / Даярдаган Алманбет Осмон уулу. – Бишкек, 2013. – 217 б.
10. Кыргыз тилинин сөздүгү. Биринчи бөлүк [Текст] / И. Абдувалиев, А. Акматалиев, А. Кадырмамбетова ж.б. – Б.: Салам, 2016. – 880 б.
11. Алаудин Мансур. Кураникарим: кыргызча котормосу жана мааниси [Текст]/ Алаудин Мансур. – Бишкек: Эркин-Тоо, 2001. – 535 б.
12. Крысин, Л.П. Религиозно-проповеднический стиль и его место в функционально-стилистической парадигме современного русского литературного языка [Текст] / Л.П. Крысин // Поэтика. Стилистика. Язык и культура: Памяти Т.Г. Винокур. – М.: Наука, 1996. – 135-138-бб.
13. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка [Текст]: практ.справ. / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Изд-во “Рус. яз.”, 2001. – 568 б.
14. Гадомский, А.К. О лакунах в системе лингвистической науки: проблема взаимодействия языка и религии [Текст] / А.К. Гадомский // Культура народов Причерноморья, 2004. – Т.1. -№49. – 164-167-бб.
15. Инвариантность в прономинальной и провербиальной парадигмах языка/ К.З. Зулпукаров, М.А. Атакулова, А.А. Калмурзаева ж.б. – Бишкек, 2017. – 728 б.